

Objektumok végeláthatatlan sora. Az újrealista elméletek hazai meghonosításáról

(Horváth Gideon-Süveges Rita-Zilahi Anna, szerk.,
extrodæsia – Enciklopédia egy emberközpontúságot meghaladó világhoz)

„Ki merészel olyan térképet készíteni, amely megfoszt a tartózkodási hely evidenciájától, és a perspektívák végeláthatatlan palettáját nyújtja? Ki hajlandó – nem pusztán együttélni a nem emberivel, hanem – valami egészen mássá válni, a felismerhetetlenségig eltorzulni vagy megújulni? Kinek lesz ereje beletörődni a köztünk és a dolgok közötti felülmúlhatatlan aszimmetriába, a *hibrid* és a *sötét tárgyak* megragadhatatlanságába?” (11) Az *xtro realm* (Horváth Gideon, Süveges Rita és Zilahi Anna) szerkesztésében megjelent *extrodæsia – Enciklopédia egy emberközpontúságot meghaladó világhoz* című kötet e kérdéseket feszegeti elsősorban az újrealista filozófiai irányzatok elméleteinek ismertetésével.¹ A harmincegy elméleti szócikkből (szerzői: Bereznai Réka Patrícia, Bordás Máté, Keresztes Balázs, Kiss Lóránt, Losonczi Márk, Horváth Gideon, Süveges Rita, Zilahi Anna) és a huszonkilenc prózaversből (Deres Kornélia, Kele Fodor Ákos, Nemes Z. Mária, Sirokai Mátyás, Tóth Kinga, Zilahi Anna tollából), illetve Süveges Rita illusztrációjából, valamint mindezek angol fordításából álló könyv a Georges Bataille-féle *Encyclopaedia Acephalica* szerkezeti felépítését követi: a szócikkek egymásutániségét a művészeti és irodalmi alkotások szakítják meg. Az *extrodæsia* minden eleme az emberközpontúságot meghaladó szellemben készült: a szócikkek olyan elméleteket összegeznek, amelyek az emberi és nem-emberi létezők közti különbségek felszámolását szorgalmazzák (*lapos ontológia, objektumorientált ontológia, tárgy képessége* stb.), a prózaversekben a szubjektum megkérdőjelezéséről és a tárgyakal való együtt-létezésről olvashatunk („Egymás szavait visszahangozzuk, így válunk / magunk is visszaverődéssé. Nem tudjuk, / hol vagyunk, az önelvesztés folyamatos be- / állásából miért születet új tájékozódás.” *echolakció*, 26), a könyv

illusztrációjaként szolgáló, a CGI-technikát ötvöző vizuális koncepció pedig többek között a hagyományos értelmétől megfosztott térképet ábrázol.

Mivel az *extrodæsia* esetében a művészeti alkotásokon túl elsősorban az újrealista elméletek interpretációjáról, pontosabban azok összefoglalásáról van szó, nem tekinthetünk el attól, hogy röviden bár, de reflektáljunk ezen újkeletű teóriák megközelítési módjaira, hiszen ez szoros kapcsolatban áll a kötet felépítésének, módszertanának, tartalmi egységének kérdésével. E kritikában az *extrodæsia* néhány szócikkének elméleti hátterét vizsgálom meg alaposabban, és arra vállalkozom, hogy rámutassak a hivatkozott elméletek kritikus, vitatható pontjaira. Mivel a művészeti alkotások hátteréül e filozófémák szolgálnak, elsődlegesen nem a produktumokat, hanem az ezek ihletéül szolgáló forrásokat, az újrealista elméletek logikáját analízálom.

A harmadik szócikkben az *antropocén* elméletének rövid összefoglalását olvashatjuk. E megközelítés lényege a klímaváltsággal kapcsolatban az, hogy az embert mint univerzális kategóriát teszi meg a környezeti pusztulások legfőbb felelősének...„[A] planetáris ökológiai és geológiai léptékeket befolyásoló antropogén tevékenység döntő és visszafordíthatatlan hatására mutat rá. [...] a globális felmelegedés, a környezetszennyezés, a fajkihálások, az erdőirtások, a túlnépesedés stb. gyűjtőneveként utal immár mindazon környezet-alakító cselekedetekre, amelyeket az emberiség története során végrehajtott” (14). Az antropocén elgondolást már számtalan teoretikus illetve kritikával, többek között Andreas Malm, Alf Hornborg és Jason W. Moore, akik a klímaváltságért nem a gazdasági-társadalmi helyzettől függetlenített „örök emberit” okolják, hanem azt a kapitalista termelési móddal hozzák összefüggésbe. Andreas Malm és Alf Hornborg *Emberi tényező? Az antropocén-narratíva kritikája* című tanulmányukban tudományosan elhibázottnak tartják a klímaváltságról szóló diskurzusban a faj kategóriájának használatát, és felhívják a figyelmet az emberi fajon belüli egyenlőtlenségekre, amelyre szükségszerűen figyelemmel kell lennünk, ha ökológiai problémákról beszélünk. Elemzésük középpontjában az antropocén-narratíva kulcseleme, a tűzhasználat történeti áttekintése és a fosszilis üzemanyagokra való áttérés 19. századi gazdasági körülményeinek vizsgálata áll. Mind ezt azonban az egyenlőtlen globális folyamatok tükrében analizálják: „A gőzmeghajtást nem az emberiség általános képviselői kezdték el alkalmazni: a dolgok társadalmi jellegéből adódóan csak a termelőeszközök tulajdonosai vezethették be ezek használatát. Ők még Nagy-Britanniában is csöppnyi kisebbségnek számítottak, a *Homo sapiens* faj egy végtelenül apró töredékét tették ki a 19. században.”² Vizsgálatuk a fosszilis gazdaság későbbi szakaszaira is kiterjed: kimutatják, hogy a fejlett tőkés országok, amelyek a világ népességének 18,8 százalékát tették ki 2008-ban, az 1850 óta kibocsátott szén-dioxid 72,7 százalékáért voltak felelősek. „A 21. század elején az emberi népesség legszegényebb 45 százaléka a teljes kibocsátás 7 százalékáért felelt, míg a leggazdagabb 7 százalék az 50 százalékáért. Egy átlagos amerikai

Simor Kamilla

(1994): a PTE BTK Irodalomtudományi Doktori Iskola elsőéves hallgatója, a Magyar Filmtudományi Társaság és a Kerényi Károly Szakkollégium tagja. Kutatásában a performatív dokumentumfilmek műfajelméleti, narratológiai és politikai esztétika felőli megközelítésével foglalkozik.

állampolgár – az országon belüli osztálykülönbségeket figyelmen kívül hagyva – ugyanannyi kibocsátásért felelős, mint akár 500 etiópai, csád, afganisztáni, mali, kambodzsai vagy burundi polgár. Összeegyeztethetők ezek az alapvető tények azzal a nézettel, amely az emberiséget tekinti a legújabb földtörténeti tényezőnek?³

Ha a *kapitalocén* fogalma által kijelölt keretben elismerjük a kapitalizmus központi szerepét a klímaváltozás kialakulásában és elhatalmasodásában, akkor nem konzisztens azt az antropocén szócikkbe ékelni, a szócikk végén felsorolásszerűen megemlíteni, mivel a fogalmakat megalapozó teóriák alapvetően ütköztethetők, nem foghatók fel egymás mellett jól megférő terminusokként vagy egymást kiegészítő felfogásokként. Ezért sem helytálló a fogalmi egyenlőség zászlaja alatt azt állítani, hogy „[a]z antropocén diskurzus együtt értelmezendő a többi »-cénnel«: plantacionocén, chthulucén stb.” (15). Sőt, mivel az antropocénen kívüli „-cénék” nem is kaptak külön szócikket, az olvasó jogosan gondolhatja azt, hogy a szerzők az utóbbiakat kevésbé tartják fontosnak.⁴

Az első és a kilencedik szócikkben a szerzők az *aktor/aktáns* és az *ágencia* kifejezéseket ismeretik. A két fogalom elméleti szinten is szorosan összetartozik: az első terminus középpontjában a cselekvőképességgel rendelkező nem-emberi létező áll, tehát az, amelynek „[l]étét tehát cselekvése vagy performanciája határozza meg: az, ahogy cselekvésén keresztül egyáltalán színre lép, és meghatározóvá válik” (13). A második esetben pedig a *cselekvés* és nem a *cselekvést* végrehajtó cselekvő emelkedik ki. Bruno Latour *cselekvő-hálózat-elméletének* lényege, hogy ha valami/valaki hatással van valamire/valakire, akkor már ágenciával rendelkező lénynek számít. A filozófus egyik példája a Mississippi és az Atchafalaya folyó egymásba torkollásának esete, amelyet azzal magyaráz, hogy a két folyó a közös céljuk érdekében létesít kapcsolatot egymással, így ágenciával rendelkeznek, hiszen „az aktorrá válás egyik legfontosabb része, hogy célokat tudjunk kitűzni magunk elé, célokkal rendelkezünk.”⁵ Andreas Malm a *The Progress of This Storm: Nature and Society in a Warming World* című kötetében meggyőzően érvel amellett, hogy az újrealista teoretikusok egyik legfőbb hiányossága, hogy nem reflektálnak fogalmak vagy megközelítések filozófiai hagyományaira, azokat semmisnek tekintik: a különböző terminusokat nem új jelentéssel ruházzák fel, hanem kizsigerelik őket.⁶ Malm a *Does a River Have a Goal?* című alfejezetben vizsgálja meg az *ágencia* szó filozófiai és történeti háttérét mind a hétköznapi használatban, mind pedig kifejezetten egy filozófiai iskola, a *cselekvés filozófiája* (Philosophy of Action) szempontjából.

E megközelítés értelmében fontos tisztáznunk az *ágencia* szó további jelentéseit: cselekvés az, amely tartalmazza az adott cselekvő személyi intencióit, tehát ágens/aktor az, aki rendelkezik az *okkal való cselekvés* képességével. Nyilvánvaló, hogy ha egy ember öngyilkossági kísérletet hajt végre, és a vonat elé veti magát, semmilyen szempontból nem feleltethető meg annak, ha véletlenül megcsúszik a vizes faleveleken, és a sínekre esik. Az előbbi esetben az ember maga irányítja a testét, míg az utóbbi helyzetben egy számára külső tényező befolyásolja azt, hogy mi *történik* vele. Dale Jacques a *The Philosophy of Mind. The Metaphysics of Consciousness* című kötetében mindezek alapján azt állítja, hogy ha agenciám van, akkor *tudattal* is rendelkezem, így „a cselekvés elsősorban gondolkodást jelent: ami nem tud gondolkodni, az cselekedni sem képes.”⁷ Így tehát

az ágensnek az *intencionalitás* speciális módozatával kell rendelkeznie, azaz nem elegendő valamilyen mentális irányultsággal bírnia. Bármikor, amikor cselekszünk – írja Jacqueline –, *szándékunk valamit*: szándékunk, célunk pedig olyasvalami felé irányul, amely még nem létezik, így a cselekvés szükségképpen jövő-orientált.⁸ Malm rámutat arra, hogy ha az intencionalitás és a tudat alapvetően szükséges az adott létező aktor/aktánsá válásához, az újrealisták (elsősorban Bruno Latour és Jane Bennett) pedig ezek ellenére azt állítják, hogy az élettelen tárgyaknak az emberekével egyenlő ágenciájuk van, akkor ez azért lehetséges, mert elveik ellenére *antropomorfizálják* a tárgyakat, vagy azért, mert nem reflektálnak az ágencia filozófiai és történeti hagyományára, figyelmen kívül hagyják ezt a hagyományt, és téziseiket nem támasztják alá logikus magyarázatokkal.⁹

Az e problémakörhöz szorosan kapcsolódó *sötét tárgyakról* szóló szócikk Levi Bryant koncepciójáról szól, amely az előbb tárgyalt *ágencia* kérdésével is összefügg. Bryant szerint vannak olyan tárgyak, amelyek a pusztá létezésükön kívül semmilyen hatást nem fejtenek ki más tárgyakra – ide sorolja pl. a neutrínókat és a marginalizált társadalmi csoportokat. A *sötét tárgyaknak* nevezett létezők azonban bármikor láthatóvá válhatnak: e jelenséget Bryant Alain Badiou eseményfogalmával tartja analógnak. Ahhoz, hogy rámutassunk, miért problémás a neutrínók és az elnyomott társadalmi osztályok, rétegek egy csoportba való sorolása, érdemes közelebbről szemügyre vennünk Badiou eseményfogalmát. A francia filozófus halmazelméleten nyugvó teóriája szerint az esemény mindig olyan szinguláris változás, amely nem következik az eseményt megelőző állapotból, hanem annak inkonzisztenciája okozza, hozzá létre lehetőségi feltételeit. Az esemény sajátja, hogy mindig létrehoz egy szubjektumot, amely azelőtt nem létezett, de ez mindig strukturálatlan, befejezetlen, kimeríthetetlen és újraértelmezhető¹⁰ – ugyanakkor ez merőben különbözik a Bryant-féle *helyi alaktól* (32) és *virtuális tulajdonképpeni létől* (62), amely egy anti-szubjektivista, alany nélküli elmélet. Badiou *The Rebirth of History: Times of Riots and Uprising* című kötetében az esemény fogalmán keresztül a forradalmak logikáját elemzi: vizsgálatának alanyai azok az elnyomott, marginalizált csoportok, akik habár jelen vannak, mégsem reprezentáltak a társadalomban.

„Egy kizsákmányoláson és elnyomáson alapuló világban emberek tömegei *nem léteznek*. Semmit sem számítanak. [...] Ők a világ nem-létezői. A világ valódi változásáról csakis abban az esetben beszélhetünk, ha ezek a csoportok ugyanabban a világban *létezőkké* válhatnak. A forradalmak esetén ezt mondják az elnyomott tömegek: eddig nem léteztünk, de most már létezők, és befolyásolni tudjuk a történelmet. [...] A felkelés pedig maga a felkelés: a szegény nem lesz gazdagabb, a megcsonkított nem lesz teljes. Látszólag semmi sem változott, de mégis: a nem-létezőnek lehetősége nyílik a létezésre.”¹¹

Mindezek alapján megkerülhetetlen releváns különbséget tennünk a tárgyi, nem-emberi és az emberi létezők sokasága között – noha Badiou halmazelmélete mindkét megközelítést felkinálja, mégsem hagyható figyelmen kívül ezek szétválasztása, ontológiai differenciálása.¹² Még ha valamilyen szempontból feltételezhető az esemény jelensége a nem pusztán emberi környezetben, a *politikai szubjektum* kérdése akkor sem kerülhető

meg. Miként lehet az emberre, a természetre vagy az ember alkotta tárgyi környezetre ugyanazon politikai szubjektumként, az esemény egyazon alanyaiként tekinteni? Képesek-e az emberhez képest ugyanolyan módon döntéseket hozni, részt venni a döntéshozatalokban, véleményt vagy akaratot nyilvánítani? Miként fogják politikai értelemben képviselni önmagukat a neutrínók, a fák, az erdők?¹³ (Lásd: *kollektivitás* szócikk.)

A politikai szubjektumok közti differenciálás problémája összefügg a *lapos ontológia* lételemével, amelynek lényege, hogy „az emberi és nem-emberi létezők nem a létezés különböző hierarchikus lépcsőit foglalják el, hanem mind ugyanazon a síkon vannak” (37). E filozófia ontológiailag nem tesz különbséget emberi és nem-emberi létezők között. Gilles Deleuze *rizóma* fogalma például nem kapott külön szócikket az enciklopédiában, ám Deleuze neve többször is előkerül hivatkozási pontként, valamint Losoncz Márk az előszavában is idézi: „Megnyílni az embertelen és az emberfeletti számára, [...] ez a filozófia értelme” (11). De vajon a hierarchia leépítése szükségszerűen a különbségek eltörlését jelenti Deleuze filozófiája szerint? A francia teoretikus értelmezésében a rizóma egy rács- vagy gyökérszerű hálózat, amelyben az egyes elemek nem az egészhez illeszkednek, hanem egymáshoz kapcsolódnak, egymáshoz való viszonyuk pedig nem hierarchikus, sokkal inkább nomadikus. Ám ez korántsem jelenti az elemek közti differenciák eltűnését: az egyenlőség nem válik szükségszerűen homogenizálónak.

„Az univocitás lényege valójában nem az, hogy a Lét egyetlen és azonos értelem szerint legyen kimondva, hanem az, hogy *annak* összes individuális különbsége vagy belső modalitásai egyetlen és azonos értelemben legyenek kimondva. A Lét az összes ilyen modalitás számára ugyanaz, de ezek a modalitások mégsem azonosak. Mindegyik számára »egyenlő«, de önmagukban mégsem azok. Mindegyik egyetlen értelem szerint van kimondva, de önmagukban mégsem bírnak ugyanazzal az értelemmel. Az univokális lét lényege az individualizáló különbségekkel áll kapcsolatban, azonban ezek a különbségek nem ugyanazzal a lényeggel rendelkeznek, és nem változtatják meg a lét lényegét – éppúgy, ahogy a fehér szín áll kapcsolatban a különböző intenzitásokkal, miközben lényegében megmarad ugyanannak a fehér színnek.”¹⁴

Mindezek értelmében a neutrínókat, a marginális társadalmi csoportokat egy kategóriába soroló *sötét tárgyak*, vagy a tőzsdepiacot, a globális felmelegedést és a kékbálnák vándorlási útvenetét ugyanazon típusnak tartó *hiperobjektum* (33) nem reflektál az emberi és nem-emberi létezők, tárgyak közti különbségekre, egyneműsítő gesztusa mind logikai következetlenséghez, mind pedig komolyabb etikai-politikai problémákhoz vezethet.

A kötet felépítése konzekvensen követi ezt a hierarchiamentességet: a különböző szócikkek relevanciája között egyenlőségre tesz, legyen az egy közelmúltban megjelent újmaterialista gondolat (pl. *objektumorientált ontológia*, 40) vagy egy bennszülött népek mitológikus látásmódját összefoglaló bekezdés (pl. *amerindiai perspektivizmus*, 13). A probléma nem is e széles palettával kapcsolatban jelentkezik, hanem a szerzők, alkotók reflexiójának hiányával: nem jelölik azt, hogy e szócikkek több esetben is egymásnak ellentmondó téziseket tartalmaznak.¹⁵ A

tudományos diskurzus általában reflexiók terepet nyújt a résztvevőknek, ám abban az esetben, ha egymással szembeállítható teóriákat egyidőben tartunk egyenlőnek és ugyanolyan mértékben elfogadhatónak, nem alakulhat ki érdemi vita. Ebben az esetben pedig a kötet olyan gyűjteményként szolgál, amely nem rendelkezik önálló állításokkal és érvekkel, hanem csupán összegez már létező elméleteket, azok téziseire azonban nem reflektál kellőképpen.

Az *extradæsia* koncepciójával kapcsolatban felmerül a kérdés, hogy a szerkesztők nem határozták meg pontosan a kötet célközönségét. Mindig méltányolandók az olyan teoretikus és művészeti vállalkozások, amelyek igyekeznek kiszélesíteni az olvasók körét, és nem csak bizonyos szűk, elsősorban akadémiai, értelmiségi rétegnek szólnak. A szerkesztők elmondása alapján az elsődleges szándékuk a *hozzáférhetőség* növelése volt a képzőművészeti szférában, azaz, hogy minél több olvasóhoz eljussanak az újrealista gondolatok, elképzelések és az e szellemben készült versek, grafikák. „Az *extradæsiát* olyan eszközként álmotduk meg, amely máskülönben nehezen hozzáférhető és befogadható elméletek alapfogalmait gyűjti össze definíciókkal ellátva” (67) – áll a kötet utószavában. Ezen intenció valóban becsülendő, ám a kötet nyelvezetét tekintve mégsem elég átgondolt. A szélesebb körben való hozzáférhetőség egyik alappillére az akadémiai és a köznapi diskurzus, beszédmód egymáshoz való közelítése, ennek egyik eszköze pedig a magyarázó, értelmező szövegrészletek beékelése. Ez a meglehetősen nehéz feladat teljességében nyilvánvalóan nem kérhető számon az *extradæsia* szerkesztőin, alkotóin, ám ezeket végiggondolva egy fontos kérdés merül fel: ha a kötet művészeti alkotásainak elméleti háttéréül is szolgáló szócikkek kevésbé érthető, dekódolható a már említett mezőkön kívüli olvasók számára, akkor pontosan kinek készült a kötet? Mivel nagyrészt összefoglaló fordításokról és nem értelmezésekről van szó, valószínűleg azok is beletartoztak a célközönségbe, akik nem férnek hozzá e szövegek eredetijéhez – a kötet nyelvezete révén azonban kvázi kizárja a nem tudományos közegben tevékenykedőket, s akik pedig az *extradæsia* tényleges olvasóivá válnak, azoknak nagy valószínűséggel nem okoz gondot az angol vagy francia nyelv, a források eredetije vagy azok már megjelent, lefordított változata.¹⁶ Mivel e szócikkek nem helyettesítik a felhasznált irodalom ismeretét, a kötet inkább kedvcsinálónak, bevezetőnek tekinthető, és ebben a tekintetben valóban helytáll. Úgy gondolom azonban, hogy a szélesebb hozzáférhetőség kritériuma nem teljesül e könyv esetében sem – hozzáteszem, ezt ma kevés tudományos-művészeti mű tudja megvalósítani.

A kötet nyelvezetét illetően az elméleti és művészeti szövegek egymásmellettsége figyelemre méltó kezdeményezés: az értekező szócikkek segítségként szolgálhatnak a prózaversek interpretációjához a líraelméletben kevésbé járatos olvasók számára is. Ennek hatására azonban több esetben a teoretikus nyelv is átpoetizálódott, amely igencsak megnehezíti a befogadók dolgát az amúgy sem könnyű újrealista nyelv dekódolásakor: „Csak a véletlen, a kiszámíthatatlanság lehetőségét magában hordozó hiperkáosz van, amelynek kontingenciája olyannyira radikális, hogy akár a zürzavarból, átváltozásból hozhat létre rendezettséget” (*esetlegesség*, 27), „[A]z univerzumot autonóm objektumok alkotják, amelyek exorelációs folyamatban lépnek kapcsolatba egymással, amely során a tárgyak önmaguk vonatko-

zásában fordítják le egymást. [...] a csésze csészíti az asztalt, az asztal asztalítja a csészét, az ember emberíti a kávéét” (*objektumorientált ontológia*, 40) vagy „Létünk minden apró szála beleszövődik abba a folyamatba, amelyet újra kell mintáznunk” (*rokonság*, 43).

Mindezek alapján a projekt eredeti szándékai és céljai valószínűleg jobban megvalósíthatók volnának blog formájában – az újrealista elméletek is ilyen platformokon terjedtek el. Mind az állandó bővíthetőség, mind pedig a hozzáférhetőség és a hozzászólás lehetősége nyitottabbá tenné a diskurzust: az egymásra való reflexió, a hiperhivatkozások és a folyamatos alakítás révén a szerkesztők diszkussziós terepet nyithatnának az olvasók, befogadók számára. Ezen kívül a különböző álláspontok, esetleges kritikák közvetlenebb megvitatását és a források kereshetőségét, eredetiben való olvasását is megkönnyítené egy ilyen platform. Az xtro realm már több, túlnyomórészt budapesti, de néhány alkalommal a fővárostól távolabb eső olvasókört, kirándulást is szervezett, amelyek fontos kezdeményezések. Ám ezek mellett az alacsony számban forgalmazott kötetet helyettesítő, azt kibővítő, alakító, valamint a távolsági problémákat áthidaló blog olyan reflexiós terepet hozna létre, amely valóban üdvözlendő volna hazai viszonylatban is.

Az *extradaesia* mint a bataille-i szótár magyar megvalósítása érdekes újítás és projekt. A hozzáférhetőség elve és a szélesebb közönség elérésének intenciója szintén kiemelendő, hiszen nagy szükség van olyan munkákra, amelyek célul tűzik ki a nem akadémiai szféra megszólítását is

– ám ehhez jobban átgondolt koncepcióra van szükség. Ezen kívül fontos feltenni azt a kérdést, amelyet a kritikusok számtalanszor szegeztek már az újrealizmus jegyében alkotó filozófusoknak, társadalomtudósoknak: mivel mind az elméletek egy része, mind pedig az *extradaesia* az ökológiai válság jegyében kínál megoldásokat, mi változik akkor, ha áttérünk a mindennapi gyakorlat szintjén is a különbségeket elmosó, az ember és a tárgyak közti hierarchiát lebontó, mindent egyenlősítő programra? Ha emberként pozicionálni tudjuk magunkat egy rendszer részeként, felismerjük a környezetre tett hatásainkat, emberként igyekszünk óvni természetünket vagy különböző módon tenni a klímaválság ellen, akkor ebben az esetben miben jelentene még előnyt vagy változást az, ha a tárgyak, dolgok szintjére helyeznénk magunkat? Felvetődik még az a további probléma, hogy az *extradaesia* hogyan foglal állást az emberközpontság meghaladhatósága mellett, hogyan építi le / „dehumanizálja” az embert, ha emberi nyelven íródott, emberi befogadónak készült, csak emberek által dekódolható, tehát minden értelemben emberi jellegű konstruktumról van szó? A szócikkek filozófiai hagyományokhoz, a versek pedig költészeti tradíciókhoz igazodnak, ebből a szempontból pedig mintha a kötet kevésbé az emberközpontságot meghaladó produktum volna, hanem inkább minden értelemben emberi termék.

(Typotex Kiadó, 2019)

Simor Kamilla

- 1 A *spekulatív realizmus* vagy *újrealizmus* összefoglaló kategória: olyan újabb jellegű filozófiai irányzatok sorolhatók ide, amelyek alapvetése a korrelacionizmus bírálata: utóbbi jelöli mindazon elgondolásokat, amelyek „a filozófia egészét ember és világ kölcsönös viszonyára redukálná.” A spekulatív realizmus alfajának egyik fajtájának tekinthető *objektumorientált ontológia* Graham Harman terminusa; az elmélet lényege, hogy elismerjük, az univerzum különböző egyedi entitásokból áll. Ezen irányzat képviselői azt az ismeretelméleti belátást tagadják, hogy „minden létező csak az emberi szubjektum sajátos hozzáféréseben volna értelmezhető”, meglátásuk szerint a létezők az (emberi) szubjektív hozzáféréstől függetlenül léteznek (41). A különböző újrealista irányzatok alapvetéseiről többek között Quentin Meillassoux, Graham Harman, Bruno Latour, Levi Bryant és Timothy Morton írásaiban olvashatunk. Lásd: HARMAN, Graham 2018. Rövid sr/ ooo-bevezető. Ford. LOVÁSZ Ádám. In: *Ex Symposion*, 1–3.
- 2 MALM, Andreas és HORNBERG, Alf 2019. Emberi tényező? Az antropocén-narratíva kritikája. Ford. CSORBA Géza és NAGY Klára. In: *Fordulat*, 7–8.
- 3 Uo., 9.
- 4 Egy pécsi könyvbemutatón a szerkesztők elmondása alapján viszont mindegyik „cént” releváns terminusként fogadják el – ez a már említett ellentmondásosság miatt bírálható álláspont –, és ha lett volna még idejük és felületük, a könyvben helyet szorítottak volna e terminusoknak is. Az *extradaesia* című kötet bemutatója (Pécs, 2019. 10. 22.), <https://youtu.be/Ek2D1n0HbGw> (a letöltés ideje: 2019. 12. 07.)
- 5 LATOUR, Bruno 2015. *Facing Gaia, Eight Lectures on the New Climatic Regime*. Ford. PORTER, Catherine. Polity Press, Cambridge, 49–53.
- 6 MALM, Andreas 2018. *The Progress of This Storm, Nature and Society in a Warming World*. Verso, London–New York, 69.
- 7 DALE, Jacqueline 2009. *The Philosophy of Mind, The Metaphysics of Consciousness*. Continuum International Publishing Group, New York–London, 258.
- 8 Uo., 262–263.
- 9 MALM, *The Progress...*, 69–72.
- 10 Bővebben lásd: BADIOU, Alain 2006. *Being and Event*. Ford. FELTHAM, Oliver. Continuum, London–New York
- 11 BADIOU, Alain 2012. *The Rebirth of History, Times of Riots and Uprising*. Ford. ELLIOTT, Gregory. Verso, London–New York, 56–57.
- 12 Alain Badiou halmazelméletére nemcsak Levi Bryant, hanem Quentin Meillassoux filozófiája is épít. (Meillassoux elméletével kapcsolatos szócikkek: *esetlegesség, korrelacionizmus, spekulatív fordulat*). Ennek kritikájához lásd: SIPOS Balázs 2018. Szempárok látványa. Quentin Meillassoux spekulatív materializmásáról. In: *Ex Symposion*, 38–53.
- 13 Köszönöm Zsupos Norbertnek, Jaksa Csabának és Kőműves Dánielnek, hogy felhívták a figyelmemet a politikai szubjektum és a badiou-i eseményfogalom jelentőségére.
- 14 DELEUZE, Gilles 1968. *Différence et répétition*. Presses Universitaires de France–PUF, Párizs, 53. Az eredeti francia szöveg magyarra fordítását köszönöm Zsupos Norbertnek.
- 15 HARMAN, Graham 2018. Rövid sr/ ooo-bevezető. Ford. LOVÁSZ Ádám. In: *Ex Symposion*, 1–3.
- 16 Lásd az *Ex Symposion* 99 (2018) „Újrealizmusok” számát.